

Sambor Grucza

"Grammatik im Text und Diskurs",
red. Mariola Wierzbicka, Zdzisław
Wawrzyniak, Frankfurt am Main
2011 : [recenzja]

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 4,
322-327

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mariola WIERZBICKA, Zdzisław WAWRZYNIAK (red.), *Grammatik im Text und Diskurs* (= *Danziger Beiträge zur Germanistik* Bd. 29, hrsg. von Andrzej Kątny). Peter Lang, Frankfurt am Main 2011, 392 s.

Omawiana publikacja zbiorowa została wydana w serii (jako jej 29. tom) prowadzonej przez prof. Andrzeja Kątnego (Uniwersytet Gdański), a wydawanej przez wydawnictwo Peter Lang z siedzibą we Frankfurcie nad Menem. Redakcję naukową tego tomu poprowadzili prof. Mariola Wierzbicka i prof. Zdzisław Wawrzyniak z Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Pozycja ta zainteresowała mnie z dwóch powodów. Po pierwsze, z względu na jej intrygujący tytuł. Po drugie, ze względu na wartość poznawczą poruszanych w poszczególnych jej tekstach pytań badawczych. Od zasygnalizowania właśnie nich rozpocznę moje refleksje nad jej lekturą. W drugiej części tej recenzji przedstawię kilka zasadniczych uwag na temat tytułu publikacji oraz tytułów niektórych tekstów wchodzących w jej skład.

Publikacja została podzielona na trzy części: „Theoretische Reflexionen”, „Grammatische Untersuchungen” i „Kontrastive Untersuchungen”.

Część pierwszą tworzą artykuły poświęcone podstawowym zagadnieniom gramatycznym z zakresu lingwistyki tekstu i analizy dyskursu⁷. Iwona Bartoszewicz (Uniwersytet Wrocławski) rozważa wartość dyskursywną błędów logicznych oraz przedstawia niektóre zagadnienia związane z relacją „język – rozumowanie”. Zofia Bilut-Homplewicz (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawia krytyczną ocenę propozycji ujmowania w ramy definicji znaczenia wyrażenia „dyskurs”, jakie zostały przedstawione przez niemieckich lingwistów. Albrecht Greule (Uniwersytet w Regensburgu) podejmuje próbę klasyfikacji gramatyk niemieckich tekstów oraz umiejscowienia w takim podziale modelu gramatyki tekstu opracowanego na Uniwersytecie w Regensburgu. Anna Jaremkiewicz-Kwiatkowska (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawia wyniki analizy potencjału gramatycznego dzieci z wadą rozwoju języka. Hana Jilková (České Budějovice) przedstawia wyniki charakterystyki dyskursu polemicznego. Grażyna Łopuszańska (Uniwersytet Gdański) podejmuje rozważania dotyczące możliwości kategoryzacji rzeczywistości pozajęzykowej na przykładzie analizy tekstów w czasopiśmie „Unser Danzig”. Marian Szczodrowski (Uniwersytet Gdański) przedstawia procesy, jakie zachodzą pomiędzy dekodowaniem struktur gramatycznych a przyswajaniem – jak to ujmuje Autor – kompetencji gramatycznej, koniecznej do efektywnego brania udziału w sytuacjach komunikacyjnych. Zdzisław Wawrzyniak (Uniwersytet Rzeszowski) omawia liczne struktury gramatyczne, na podstawie których tekstowo tworzone (realizowane) są wiersze.

Część drugą tworzą (Grammatische Untersuchungen) prace poświęcone szczegółowym zagadnieniom gramatycznym z zakresu lingwistyki tekstu i analizy dys-

⁷ Tytuły poszczególnych artykułów zamieszczone zostały na stronie: <http://www.peterlang.com/index.cfm?event=cmp.ccc.seitenstruktur.detailseiten&seitentyp=produkt&pk=57959&cid=367&concordeid=260559>.

kursu: Ewa Cwanek-Florek (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawia wyniki analizy, której celem było ujawnienie różnic w użyciu złożzeń przymiotnikowych pomiędzy językiem pisanym a językiem mówionym. Ulrich Engel (Uniwersytet w Bonn) podejmuje raz jeszcze próbę systematyzacji i opisu kwestii spornych dotyczących dopełnienia w języku niemieckim. Paweł Mecner i Katarzyna Mecner-Grabowska (Uniwersytet Szczeciński) przedstawiają wyniki, przeprowadzonej na gruncie koncepcji generatywno-transformacyjnej, analizy topikalizacji wypowiedzi językowych na płaszczyźnie syntaktycznej. Krzysztof Nycz (Uniwersytet Rzeszowski) dokonuje opisu skrótowców używanych w niemieckich relacjach prasowych dotyczących giełdy. Sandra Reimann (Uniwersytet w Regensburgu) przedstawia sposoby modyfikowania zakresu znaczeniowego wyrażenia „Angst“ za pomocą dopełnień, na przykładzie ich użycia w tekstach zamieszczonych na platformie *hungrig-online.de*. Dorothee Schlegel (Uniwersytet w Stuttgarcie) podejmuje próbę opisu funkcji dyskursywnych, które pełnić mogą modyfikacje pozycji strukturalnej orzeczenia (w zdaniach języka niemieckiego) składającego się z kilku nieosobowych form czasowników. Joanna Szczęk (Uniwersytet Wrocławski) przedstawia wyniki analizy płaszczyzny gramatycznej pism odmownych. Agnieszka Vogelgesang-Doncer (Uniwersytet Jagielloński) przedstawia argumenty na poparcie tezy, że złożenia przymiotnikowe z sufiksami należy uznać za wyrażenia zawsze wymagające semantycznej interpretacji. Mariola Wierzbicka (Uniwersytet Rzeszowski) prezentuje możliwości diachronicznej zmiany wzorów rekcji czasowników.

Na część trzecią (*Grammatische Untersuchungen*) składają się artykuły przedstawiające wyniki gramatycznych badań kontrastywnych z zakresu lingwistyki tekstu i analizy dyskursu: Paweł Bąk (Uniwersytet Rzeszowski) prezentuje wyniki kontrastywnej analizy polskich i niemieckich pleonazmów i tautologii. Ewa Drownowska-Vargáné (Uniwersytet Szeged) i Gisela Zifonun (IDS Mannheim) omawiają wyniki kontrastywnych badań użycia przymków dzierżawczych w polskich i niemieckich tekstach paralelnych. Andrzej S. Feret (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawia czynniki, jakie wpływają na syntaktyczne łączenie się konstrukcji imiesłowowych z innymi wyrażeniami językowymi w tekstach. Joanna Golonka (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawia wyniki analizy kontrastywnej funkcji illokucyjnej polskich i niemieckich negacji używanych w tekstach prasowych. Krisztina Molnár (Norges Handelshøyskole) prezentuje wyniki analizy strukturalnej i funkcjonalnej zdań generycznych w języku niemieckim i węgierskim, przeprowadzonej na korpusie wybranych literackich tekstów węgierskich i ich niemieckich tłumaczeń. Czesława Schatte (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) omawia wyniki obszernych badań poświęconych morfosyntaktycznej strukturze polskich i niemieckich horoskopów zamieszczanych w prasie. Lucyna Wille (Uniwersytet Rzeszowski) podejmuje rozważania dotyczące wpływu struktury informacyjnej tekstu literackiego na decyzje tłumacza.

Część drugą uwag, dotyczącą tytułu publikacji „*Grammatik im Text und Diskurs*”, rozpocznijmy od pytania, czy gramatyka może zawierać się, jak to sugeruje tytuł, w tekstach i dyskursach. Odpowiedź na tak postawione pytanie trzeba rozpocząć oczywiście od postawienia pytania, do czego odnosi się wyrażenie typu „gra-

matyka”, „gramatyka języka”, czyli od pytania, czy, a jeżeli tak, to jak istnieje to, co się tak nazywa. Następnie analogiczne pytanie postawić trzeba w odniesieniu do wyrażeń „tekst” i „dyskurs”.

Odpowiedź na pierwsze pytanie cząstkowe dotyczące tego, czy, a jeżeli tak, to jak istnieje to, co się nazywa się za pomocą wyrażenia „gramatyka”, rozpocząć trzeba od stwierdzenia, że rzeczywiście istnieją tylko gramatyki konkretnych mówców/ słuchaczy (= idiogramatyki), stanowiące ich pewne immanentne, integralne i konstytutywne właściwości, pewną część tego, co określa się jako „idiolekt”. Rzeczywiste gramatyki to immanentne właściwości (współczynniki) konkretnych ludzi, dokładniej – immanentne właściwości ich mózgów. Od rzeczywistych gramatyk (idiogramatyk) odróżnić trzeba intelektualne konstrukty (= poligramatyki), stanowiące sumy lub przekroje logiczne idiogramatyk zbiorów mówców/ słuchaczy wziętych pod uwagę. Od jednych i drugich odróżnić trzeba zarówno opisy/ rekonstrukcje/ wzorce tak poszczególnych idiogramatyk, jak i poligramatyk – nazwijmy je tu za F. Gruczą „gramatykami lingwistycznymi” (szerzej na ten temat zob. F. Grucza 1992, 2012).

Drugie rozróżnienie dotyczy zakresu znaczeniowego każdego z wyżej wyróżnionych rzeczywistości wyrażenia „gramatyka”. Chodzi o to, że zakres znaczeniowy wyrażenia „gramatyka” nie jest ściśle wyznaczony, że można go wyznaczyć szerzej lub wężej, że można go bardziej lub mniej ograniczyć, tzn. włączyć do tego zakresu większą lub mniejszą część tego, co określa się jako „idiolekt”. To rozróżnienie nie jest jednak istotne z punktu widzenia poruszanych tu kwestii nadrzędnych.

Już teraz powiem, wyprzedzając nieco odpowiedzi na pytanie, do czego odnosi się wyrażenie „tekst” i wyrażenie „dyskurs”, że ani gramatyka rozumiana jako idiogramatyka, ani gramatyka rozumiana jako poligramatyka, ani gramatyka rozumiana jako gramatyka lingwistyczna, ani gramatyka w ujęciu węższym, ani gramatyka w ujęciu szerszym nie zawiera się ani w tym, co określa się jako „tekst” (a tym samym także w tym, co określa się jako „wiersz”, „poemat” etc.), ani w tym, co określa się jako „dyskurs”.

W sprawie zakresów znaczeniowych wyrażeń „tekst” i „dyskurs” wypowiedziałem się już wcześniej (zob. S. Grucza 2007). Tu przytoczę jedynie niektóre najważniejsze uściślenia, jakie zaproponowałem w tej sprawie.

Pierwsze uściślenie dotyczy rozgraniczenia między wyrażeniem tekst oraz związanymi z nim obiektami (tzn. jego znaczeniami: tym, do czego ten wyraz się odnosi). Wyraz tekst może odnosić się albo do pewnej konkretnej językowej jednostki wyrażeniowej (wypowiedzi), czyli „tekstu” (to znaczenie będę oddawał przez użycie cudzysłowu) albo do tego, do czego się ta jednostka wyrażeniowa (wypowiedź) odnosi, co referencjalnie reprezentuje, czyli do tego, co stanowi jej treść, a mianowicie do *tekstu* (to znaczenie będę oddawał przez zapisanie *tekstu* kursywą). Żaden *tekst* – żadne znaczenie „tekstu prawnego” – nie zawiera się w żadnej jednostce wyrażeniowej (wypowiedzi), tj. w żadnym „tekście”, gdyż żadne znaczenie (żadna treść znaczeniowa) nie jest inherentnym składnikiem żadnej jednostki wyrażeniowej (wypowiedzi). Drugie uściślenie dotyczy rozróżnienia przynajmniej

dwóch płaszczyzn *tekstu* (treści znaczeniowej): denotatów i desygnatów. Denotaty to fakty/ obiekty mentalne – przede wszystkim pojęciowe odwzorowania lub uogólnienia konkretnych desygnatów, teoretyczne konstrukty, wytwory wyobraźni itp. Trzecie uściślenie dotyczy rozróżnienia przynajmniej dwóch płaszczyzn jednostki wyrażeniowej (wypowiedzi), czyli „tekstu”. Może tu bowiem chodzić albo (a) o samą tylko formę (strukturę) „tekstu” (wypowiedzi), albo (b) o konkretną realizację substancjalną „tekstu” (wypowiedzi) implementującą tę formę (strukturę). Formy (struktury) tekstu to w przypadku konkretnego mówcy-słuchacza obiekty (fakty) mentalne, tzn. obiekty istniejące w jego mózgu jako pewne elementy jego wiedzy strukturalnej i operacyjnej. Natomiast konkretne realizacje tekstów (wypowiedzi) to obiekty eksternalizowane (sygnałowe), czyli istniejące samodzielnie w postaci (z reguły) dźwiękowej (fonicznej) lub literowej (graficznej), a czasem także dotykowej (taktylnej).

Z powyższych uwag wynika już jasno, że ani gramatyka rozumiana jako idio-gramatyka, ani gramatyka rozumiana jako poligramatyka, ani gramatyka rozumiana jako gramatyka lingwistyczna, ani gramatyka w ujęciu węższym, ani gramatyka w ujęciu szerszym nie zawiera się ani w żadnym „tekście” – żadnej konkretnej językowej jednostce wyrażeniowej (ani w formie/ strukturze „tekstu”, ani w konkretnej realizacji substancjalnej „tekstu”), ani w żadnym *tekście* – żadnym znaczeniu, żadnej treści „tekstu” (ani w denotatach, ani w desygnatach). Czym innym jest bowiem pytanie o to, co w tekstach się znajduje, z czego „teksty” się składają, a co innego, gdy chcemy się dowiedzieć, jak/ za pomocą czego się je tworzy.

Podobnie sprawa przedstawia się w odniesieniu do relacji gramatyka – dyskurs⁸. Na gruncie poczynionych powyżej stratyfikacji, w odniesieniu do znaczenia wyrazu *dyskurs* trzeba najpierw odróżnić „dyskurs” jako wyrażenie od *dyskursu* jako pewnego znaczenia związanego z tym wyrażeniem, a następnie „dyskurs” jako pewną formę (językową) tego wyrażenia (jako pewien element jakiegoś idiolektu) od „dyskursu” jako konkretnie zrealizowanego wyrażenia. Natomiast z drugiej strony odróżnić trzeba *dyskurs* jako pewien mentalny (pojęciowy) denotat od *dyskursu* jako pewnego desygnatu wyrażenia „dyskurs”, czyli konkretnie zrealizowanego ciągu tekstów różnych autorów – uczestników dyskursu jako interakcji. To ostatnie znaczenie wyrażenia „dyskurs” jest znaczeniem, którego nie ma wyrażenie „tekst”. Wydaje się, że źródłem wielu nieporozumień dotyczących dyskursu jest to, że nie odróżnia się w nich, w każdym bądź razie niewystarczająco wyraźnie, (a) *dyskursu* jako ciągu tekstu oraz (b) jako pewnego rodzaju komunikacyjnej *interakcji* – ale to już zupełnie inne zagadnienie.

Niemniej jednak, także w przypadku relacji „gramatyka – dyskurs” trzeba krótko powiedzieć, że żadna gramatyka, nie zawiera się w żadnym dyskursie. I tu trzeba odróżnić pytanie o to, z czego dyskursy się składają, od pytania, jak się je tworzy, za pomocą czego się je przeprowadza.

Ale tytuł „Grammatik im Text und Diskurs” budzi pewne wątpliwości także z innych powodów. Nawet gdyby przyjąć, że Redaktorom nie chodziło o gramatykę w tekście czy też gramatykę w dyskursie, tylko o to, co po niemiecku nazy-

⁸ W sprawie różnych ujęć nazwy „dyskurs” zob. S. Gucza 2005, 2008, 2009.

wa się „Textgrammatik” (gramatyką tekstu) i o to, co przez analogię nazwać można by jako „Diskursgrammatik” (gramatyka dyskursu) w znaczeniu „gramatyka, za pomocą której tworzy się tekst/ dyskursy”, to i tak niejasności pozostają. Spowodowane są one przede wszystkim brakiem odpowiedzi na pytanie, jak rozumieć wyrażenie „gramatyka”.

Na marginesie czynionych tu uwag dodajmy, że nie jest prawdą, że niemiecką nazwę „Textgrammatik” wprowadził do lingwistycznego obiegu H. Weinrich (1993), jak to sugeruje A. Greule na str. 39. omawianej tu pozycji. Nazwa ta została „udomowiona” w lingwistyce germanistycznej znacznie wcześniej: zob. R. Harweg 1972, E. Lang 1973, Horst A. 1974, M. Schecker, D. Wunderlich 1975, F. Danes, D. Viehweger 1976, E. Werlich 1976, J. Wirrer 1977 – jeśli wymieniać jedynie nieliczne i to z początku lat 70.; a z prac późniejszych wspomnieć należy: E. Morgenthaler 1980, H. Weinrich 1982, J. Moskalskaja 1984. W tym kontekście gramatykę H. Heinricha *Textgrammatik des Deutschen* (1993) stanowi pewnego rodzaju, choć niezmiernie oryginalne, podsumowanie wyników dotychczasowych rozważań nad gramatyką tekstu.

I dodajmy na zakończenie jeszcze, że sam H. Weinrich (1993: 17) niezbyt jasno wypowiedział się na temat tego, jak sam rozumie znaczenie wyrażenia „Textgrammatik”:

Es ist eine primäre Aufgabe der Linguistik, für die Formen und Strukturen der Grammatik eine klare und einfache Theorie zu entwerfen, die für eine bestimmte Sprache, in diesem Fall die deutsche Sprache, adäquat ist. Das geschieht hier mit den Methoden der Textlinguistik und mit dem vorrangigen Ziel, die Beschreibung der deutschen Sprache gut verstehbar, angenehm lesbar und leicht erlernbar zu machen.

Diese Grammatik versteht die Phänomene der Sprache von Texten her, da eine natürliche Sprache nur in Texten gebraucht wird. Die Grammatik einer natürlichen Sprache verfolgt daher den Zweck, zum Gebrauch der Sprache in Texten hinzuführen. TEXTE sind sinnvolle Verknüpfungen sprachlicher Zeichen in zeitlich-linearer Abfolge. Das können - so wird der Begriff Text in der Textlinguistik verstanden - mündliche oder schriftliche Texte sein. (...) Alle Beispieltex-te und Einzelbeispiele verfolgen darüber hinaus den Nebenzweck, landeskundliches Interesse für den deutschen Sprach- und Kulturraum zu wecken oder zu erhalten. Das ist bei der Bezeichnung TEXTGRAMMATIK mitgemeint.

BIBLIOGRAFIA

- DANES F., D. VIEHWEGER (red.) (1976), *Probleme der Textgrammatik* Bd. I u. II. (= *Studia grammatica*, XI). Berlin.
- GRUCZA F. (1992), *Gramatyka a nauka języków obcych*, (w:) F. Grucza (red.), *Gramatyka - konstrukt intelektualny czy rzeczywistość: Glottodydaktyczne implikacje tej alternatywy*. Warszawa, 7-47.
- GRUCZA F. (2012), *Zarys antropocentrycznej lingwistyki i kulturologii*. Warszawa [w druku].
- GRUCZA S. (2005), *Lingwistyczne badania nad dialogiem w Niemczech. Zarys historii*, (w:) *Orbis Linguarum*, vol 28/2005, 343-352.
- GRUCZA S. (2007), *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*. Warszawa (wydanie drugie poprawione i uzupełnione).

- GRUCZA S. (2008), *O nieporozumieniach w sprawie siły lingwistyki*, (w:) *Lingwistyka Stosowana/ Applied Linguistics/ Angewandte Linguistik* 1, 99-113.
- GRUCZA S. (2009), *Lingwistyka tekstu a Analiza dialogu – w sprawie nieporozumień wokół ich przedmiotowej dyferencjacji*, (w:) *Przegląd Glottodydaktyczny* 24, 7-18.
- HARWEG R. (1972), *Stilistik und Textgrammatik*, (w:) *Zeitschrift für Linguistik und Literaturwissenschaft*, 2/5, 71-81.
- HORST A. (1974), *Didaxis- und Kommunikationsaspekte textgrammatischer Modelle*, (w:) *Neusprachliche Mitteilungen* 27, 78-82, 162-171.
- LANG E. (1973), *Über einige Schwierigkeiten beim Postulieren einer „Textgrammatik“*, (w:), F. Kiefer, N. Ruwet (red.), *Generative Grammar in Europe*. Frankfurt/M., 284-314.
- MORGENTHALER, E. (1980), *Kommunikationsorientierte Textgrammatik. Ein Versuch die kommunikative Kompetenz zur Textbildung und -rezeption aus natürlichen Sprachkompetenz zu erschließen*. Düsseldorf.
- MOSKALSKAJA J. (1984), *Textgrammatik*. Leipzig.
- SCHECKER M., D. WUNDERLICH (red.) (1975), *Textgrammatik. Beiträge zum Problem der Textualität*. Tübingen.
- WEINRICH H. (1982), *Textgrammatik der französischen Sprachen*. Stuttgart.
- WEINRICH H. (1993), *Textgrammatik des Deutschen*. Hildesheim etc.
- WERLICH E. (1976), *Typologie der Texte. Entwurf eines textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatik*. Heidelberg.
- WIRRER J. (red.) (1977), *Textgrammatische Konzepte und Empirie. Probleme und Perspektiven der neueren textgrammatischen Forschung II*. Hamburg.

Sambor Grucza
Uniwersytet Warszawski

Weronika WILCZYŃSKA, Anna MICHÓŃSKA-STADNIK, *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*. Avalon, Kraków, 2009, 295 s.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla adeptów pracy naukowej w zakresie glottodydaktyki, choć zainteresuje również naukowców z wieloletnim stażem. Stanowi ona pokaźne źródło wiedzy dla osób przygotowujących pracę licencjacką, magisterską czy doktorską oraz różnego typu artykuły i opracowania naukowe. Z tego względu będzie przydatna dla nauczycieli języka obcego prowadzących zajęcia akademickie. Publikacja ta, to pierwsze w Polsce szeroko zakrojone wprowadzenie do metodologii badań w glottodydaktyce, szczegółowo charakteryzujące typy badań i zasady przygotowywania prac naukowych.

Metodologia badań w glottodydaktyce składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem. Książkę zamyka obszerny Glosariusz, gdzie scharakteryzowano pojęcia kluczowe dla metodologii badań glottodydaktycznych. We wprowadzeniu autorki zamieściły rozważania na temat tego, czym jest nauka i wiedza naukowa, co oznacza uprawiać naukę i jak naukę można typologicznie podzielić, a także gdzie w takim podziale sytuuje się glottodydaktyka. Wprowadzenie to służy autorkom również do omówienia celów i zadań, które stawia sobie współczesna glottodydak-